

Osmanlı'da Anarşizm

Meydan Gazetesi

24.12.2014

İçindekiler

Osmanlı'da Anarşizm	3
Aleksander Atabekyan	3
Sarayın Kapısına Dayanan Anarşistler: İtalyan İşçi Birliği	4
Selanikli Gemiciler	5

Bu topraklar üzerinde yaşayan anarşizmi incelemek, üzerine yorum geliştirmek tabii ki kolay bir iş değil. Özellikle son dönemde dünya üzerinde yaşanan toplumsal hareketlerle beraber düşünüldüğünde, anarşizmin toplumsal hareketler üzerindeki etkisinin giderek artmakta olduğu söylenebilir. Bu artan etki, kendini sadece anarşizmin doğrudan etkisi olarak göstermemekte. Anarşizmin siyaset arenasına soktuğu ve tartıştırdığı meselelerin ve kavramların, toplumsal hareketler üzerinde bıraktığı etkisi, hareketlerin mücadele hattı, yöntemi ve mücadelenin dayanağını oluşturan noktaları bütünüyle değiştirerek kendini göstermektedir. Bu değişimi, bu coğrafya üzerindeki toplumsal hareketlerde de gözlemlemek mümkündür.

Tüm bu dolaylı etkilerin yanında, anarşizmin doğrudan toplumsal hareketlere etki eden yanını içinde bulunduğumuz on senelik süreçte yaşamaktayız. Anarşist bir mücadelenin gelenek haline geldiği topraklardaki deneyimler, mücadelenin kendini yeni göstermeye başladığı diğer coğrafyalar açısından yardımcı olma niteliği taşıyor. Öte yandan anarşizmin yerelliklere özgü mücadele anlayışını savunan doğasıyla, bu deneyimlerin farklı özgün koşullarda nasıl daha da farklılaştırılabileceğini gözler önüne seriyor.

Bu topraklardaki anarşizmin, belki de taşınması gereken en önemli özelliği bu. Kendi özgün koşullarında kendini yaratan, kendi coğrafyasındaki mücadelelerin geleneğini bünyesinde barındıran, daha örgütlü, devrimci ve iktidarın bütün yeni biçimlerine karşı yaratıcı ve kalıcı faaliyetler ve söylemler geliştirebilen bir anarşizm.

Tüm bu kaygıları barındıran bir bakış açısıyla, özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde faaliyet yürüten, yürüttükleri faaliyetlerle mevcut siyasete etki eden anarşist hareketleri, örgütlenmeleri ve anarşistleri Meydan Gazetesi'nin bu sayısıyla birlikte irdelemeye başlıyoruz. Bu bölümünde çok derine inmeden Osmanlı'daki anarşizme genel hatlarıyla değinerek bir giriş yapmaya çalıştık. Şu ana kadar, Osmanlı'nın son dönemlerinde anarşist harekete ilişkin yazılanların yetersizliğini göz önünde tutarak hazırlayacağımız bu yeni bölümle, aynı zamanda boşluk gördüğümüz bu literatüre katkı yapmayı umuyoruz. Yine aynı bölüm kapsamında, Dario Antonelli'nin Meydan Gazetesi için kaleme aldığı İtalyan İşçileri Birliği'yle ilgili köşe yazısını da yayınlıyoruz.

Osmanlı'da Anarşizm

Anarşizmin bu topraklarda toplumsal bir etki yaratabilmesi, çok da uzak olmayan bir geçmişe sahip olsa da, anarşizm, bu coğrafyadaki başkaldırı ve mücadele geleneğiyle bağımlı kurabildiği oranda “sadece bir entelektüel çaba” olmaktan çıkabilmiştir.

Bu coğrafyada, kökleri 19. yüzyılın sonlarına kadar ulaşan anarşizmin, dönemin bütün dünyada ses getiren anarşist yönelimlerinden etkilenmemesi imkansızdı. “Eylemle propaganda” döneminin etkili olduğu yıllarda, Osmanlı Devleti'nde anarşizmin kök salmaya başlaması rastlantı olmasa gerek. Osmanlı Devleti içindeki farklı etnik unsurların (özellikle Ermenilerin), özgürlükleri için girişmiş olduğu bir dizi “eylemle propaganda” sadece yönetsel bir tercih değildi. Anarşizm, Osmanlı Devleti içerisinde Ermenilerin bir dizi örgütlenmesinde ideolojik olarak da yer bulmuştu.

Aleksander Atabekyan

Bu ideolojik örgütlenmede, Kropotkin'e yakın isimlerden biri olan Aleksandr Atabekyan'ın rolü büyüktür. 1891'e kadar birçok Batılı anarşistle iletişim halinde olan Atabekyan, dönemin tüm Ermeni devrimci hareketlerinde önemli bir kişiliktir. 1891'de, Londra'da aralarında Kropotkin'in de bulunduğu bir toplantıda Rusça makaleleri basmayı ve yaşadığı coğrafyaya ulaştırmayı üstlenir. Bu niyetle 1895'te Hamanykh'yi (komün) basar. Dergide sadece anarşizm ve Ermeni Devrimci Hareket'e ilişkin makaleler

yoktur. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü Ermeni katliamı da derginin önem verdiği konular arasındadır.

Atabekyan, Ermeni Devrimci Federasyon'un içinde de önemli bir yere sahiptir. Bu federasyonun II. Abdülhamit'e girişeceği suikastler, bu eylem biçiminin Osmanlı Devleti'nde giderek artan bir siyasal ifade biçimi kazanmasına neden olacaktır.

Atabekyan'la hemen hemen aynı döneme denk düşen, anarşist yazının ilk eserini Kıbrısızade Osman Bey'in Fransızca yazdığı "Socialisme et Anarchie" oluşturur. Kitap, Sofya'da 1895'te basılmıştır. Bu kitap, anarşizm üzerine basılmış ilk kitaptır. Kitabın, anarşizm tarihinde çok sönük kalmış, ancak anarşist hareket açısından bir o kadar da zengin bir tarihe sahip Bulgaristan'da çıkması gayet anlamlıdır.

Bu dönemin politik zenginliğinin içinde, özellikle Ermenilerin ve Yahudilerin anarşist girişimleri dikkat çekmiştir. Osmanlı içindeki bu anarşist çevrelerin faaliyetleri, modernleşmeye çalışan Osmanlı içerisindeki, modern Batıya daha yakın (hem düşünsel, hem mekânsal) konumları olabilir. Ancak akıldan çıkarılmaması gereken bir nokta da, özellikle Batı dışı anarşizmlerin bu çevrelere etki edebileceği olasılığıdır. Nitekim bu girişimlerin Sofya ve Selanik menşeli girişimler olması dikkat çekicidir.

1910'da, yani Haydar Rifat Beynelmille İthal Fırkalar içindeki "Anarşist Fırkalar; Proudhon-Bakunin'e yer verdiği tarihte, bu coğrafyadaki birçok ideolojiye kaynaklık eden İştirak ilk sayısını çıkarttı.

İştirak'ta anarşizm ve anarko-sendikalizmle ilgili de birçok makale yayımlanmıştı. Sosyalist bir çizgiye daha yakın olan gazetede, bu makalelerin yayınlanmasında Baha Tevfik'in etkisi göze çarpmaktadır. Baha Tevfik, 1914'te ölene kadar, İştirak içinde, anarşizmin kendine yer bulmasını sağlamıştı. Materyalizm, Nietzsche, birey vb. konularda yazılarıyla Baha Tevfik, Abdullah Cevdet, Hüseyin Hilmi gibi önemli karakterlerin arasında kendine özgün bir yer edinebilmiştir. Yazdığı "Felsefi Ferd" kitabıyla, liberal olduğu tartışmalarına net bir cevap vermiştir.

İştirak içerisindeki "anarşist çevreler"in, Atabekyan ya da Selanik'te faaliyette olan "anarşist çevrelerle" ilişkisine dair hiçbir veri bulunmamasına rağmen, İştirak'ı hazırlayan düşünsel süreçlerde, özellikle Selanik'te faaliyette bulunanların etkisi göz ardı edilemez. Müslüman olmayan tebaada anarşizm, Osmanlı Devleti karşısında radikal bir tutuma bürünerek radikal eylemleri de içeren bir harekete dönüşmüş, modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan aydın çevre içerisinde anarşizm aynı zamanda entelektüel bir birikimin oluşmaya başladığı bir düşünce de olmuştur.

Sarayın Kapısına Dayanan Anarşistler: İtalyan İşçi Birliği

Ondokuzuncu yüzyılın 70'li ve 80'li yılları arası, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine girdiği, hükümetin zayıfladığı, Mısır üzerindeki hâkimiyetin zayıfladığı, Balkanlar'da savaşların ve ayaklanmaların yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu durum, Akdeniz'in doğu havzasının, enternasyonalistlerin ve devrimcilerin dikkatlerini yönelttiği bir coğrafya olmasına yol açmıştı.

Aynı dönemler, bahsi geçen bütün bu bölgelerde enternasyonalistlerin ve devrimcilerin, İtalyan göçmen işçiler ve sınırdışı edilen siyasi işçilerin oluşturduğu grupları örgütlediği dönemlerdi. 1870'de aralarında anarşistlerin de olduğu kalabalık İtalyan topluluklarının yaşadığı Mısır-İskenderiye'de ilk anarşist örgütlenmeler oluştu. Bu örgütlenmelerden biri, 1877'de Verviers'teki (Belçika) AIT kongresinde temsil edildi.

Aynı süreçte İstanbul'da, İtalyan İşçi Birliği (La Società Operaia Italiana di Mutuo Soccorso) 1863'ten beri faaliyet gösteriyordu. Bu birlik, sürgündeki 14 İtalyan işçi tarafından kurulmuştu. Radikal düşüncelerden etkilenen bu birliğe sadece işçiler üye olabiliyordu.

30 Nisan 1876'da, AIT'in İsviçre seksiyonunun çıkardığı "Jura Federasyonu Bülteni"nde bir makale, Türkiye'deki duruma adandı. "Türk hükümeti sıkıntıda... Hersek'teki savaş İstanbul'da bir devrime yol açabilir" başlığıyla verilen haberde, altı aydır ücretleri ödenmeyen tersane işçilerinin Donanma Bakanlığı'na gittiği, burada bakanın işçilerin delegesini yumrukladığı, sonrasında Veziriazam'a gittiğini, buradan da kötü bir şekilde kovulduğunu, son olarak da padişahla görüşmeye saraya gittikleri, ancak saraya girmeden iki birlik asker tarafından etraflarının sarıldığı yazıldı.

Selanikli Gemiciler

1878 Eylül'ünde İtalyan anarşist Errico Malatesta İskenderiye'dedir. Kasım'da İtalyan Konsololuğu'nun önünde gerçekleştirilen bir eyleme katılan diğer anarşist eylemcilerle beraber, Fransız gemisiyle doğrudan Suriye'ye sürgün edilir. 1881'de, Londra'da düzenlenen anarşist kongrede, hem Osmanlı hem de Mısır temsil edilmiştir. Errico Malatesta, sadece Mısır Federasyonu değil, aynı zamanda İstanbul'daki anarşist örgütlerin de delegesi konumundadır.

Bu birkaç veri bile tarihin bu belirli kesitinin tam anlamıyla keşfedilmeye ve tekrar değerlendirmeye ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Özellikle Avrupa anarşizmi ve enternasyonalist hareketi ile genelinde Akdeniz havzasında, özelinde Türkiye'de anarşizmin ve işçi hareketlerinin arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmaları devam ettirmeye daha fazla ihtiyacımız var.

İtalya Anarşist Federasyonu'ndan Dario Antonelli

Anarşist Kütüphane

Meydan Gazetesi
Osmanlı'da Anarşizm
24.12.2014

tr.anarchistlibraries.net